

Gösta Vestlund

Folkhögskolelegendaren Gösta Vestlund fyller 105 och är Sveriges tredje äldsta man. Han är fortfarande verksam. Han tar emot en ström av telefonsamtal och gäster i sitt hem. Jag är en del av en av gästgrupperna, som bäst kan beskrivas som en studiecirkel i demokrati, där Göstas rikliga erfarenheter bildar fond. Vi började träffas när Gösta fyllde 100 och har sedan dess setts två gånger per år. Gösta känns piggare, mer intellektuellt spänstig och livaktigare vid varje möte. Hemligheten bakom hans ålder måste vara värmen, humorn, visdomen, bildningen, nyfikenheten på samtiden och rörelsen framåt.

Gösta växte upp hos sin farmor och farfar, som upplevde hungeråren 1867. De förlorade sex av sina 15 barn. Spanska sjukan tog 36 000 liv i Sverige 1918. *Farmor menade att det var en guds lån med barn om det fanns rikligt med mat. Människorna lärde sig att samverka med små resurser. Jag har stor respekt för de människorna. Det var aldrig tänkbart att hon skulle kunna använda odlad jord till gräsmatta. Vi lever idag på ett sätt som är ohållbart.* Elektriciteten kom till byn Österfors, Gagnef 1920 då Gösta var sju år. Han fick mycket tidigt hjälpa till i jordbruket. Hans farmor och farfar var djupt troende, men talade aldrig om det. Då farmor gick på bön i bystugan och sjöng med en enorm värme och fin sångröst, då förstod Gösta hur viktig tron var för henne. Farfar gick i kyrkan. Fastrarna sålde farmors vävnader genom att cykla till Söderhamn och Falun. Gösta följer noga forskningen och konstaterar att allt fler människor världen över gör uppror mot auktoriteter. *Vi ska inte säga att allt är guds mening, utan vi ska själva vara med i samhällsförändringen. Den förändringen orkade farmor eller farfar inte med. Det civila samhället håller på att formas om från undergivna medarbetare till medborgare som kräver medinflytande,* säger Gösta.

Gösta organiserade sig i en socialdemokratisk klubb för att lokalen var uppvärmd och att det fanns dans och flickor. Senare kom samhällsintresset. Gösta fick höra av granngummor att han hade läshuvud. Då uppsökte han järnvägshotellet och träffade en frenolog, som bestämde att han kunde läsa vidare. Det var inte bara samers skallar som mättes på 20-talet, det decennium, då Rasbiologiska institutet bildades. Han läste latin och svenska för magister Bengtsson, hur nu hans faster hade råd med det. Sedan sökte han till Fjellstedtska skolan i Uppsala och fick höra att det blir billigare om han skulle hoppa över en klass och istället plugga över sommaren utan lexikon.

1933 i mars satt farmor och åt rågmjölsgrot hemma i Österfors. Då knackade det på dörren och in kom tre tysktalande unga pojkar, som berättade att de hade flytt ifrån Tyskland i samband med Hitlers maktövertagande och var på väg till Norge. Farmor bjöd på gröten. Någon i kyrkbyn sa att en pojke i Österfors kunde lite tyska och det var jag. Jag hade fem kr kvar, för på den tiden hade jag en viss inkomst av att plocka daggmask. Jag tog de där fem kronorna och gick till ett pensionat som fanns i kyrkbyn och så sa jag till pensionatsvärdinnan - Här har du fem kr, se till att de här pojkarna får husrum i natt och en ordentlig frukost i morgon. Och så satt vi till två på natten och diskuterade vad som hade hänt i Tyskland. Då började jag på allvar förstå vad det var frågan om.

1939 samlades 1500 uppsalastudenter i Bollhuset och diskuterade om tio judiska läkare från Nazityskland skulle få asyl i Sverige. Läkarkåren argumenterade att för Sveriges 200 arbetslösa läkare är detta en fråga om liv och död. Vi vet för vilka det var en fråga om liv och död. Gösta var där som organiserad i den socialdemokratiska studentföreningen. Efter den dagen tappade bondgrabben Gösta respekten för högutbildade. I Dalarna hade Gösta en del uppgörelser med nazister. De hade lärt sig av historien att Gustav Vasa besegrade de danska fogdarna.

Gösta träffade sin blivande fru, en norska, på en sommarkurs på Sigtuna folkhögskola. Han cyklade över Jotenheimen 1938 och -39.

Ockupationen inleddes 1940. 1941 hade det gått ett år utan kontakt. Då fick Gösta brev från en finsk affärsman, som smuglade brevet i sina skor. Efter det skrev de till varandra under censur. De förlovade sig på ett norskt fjällhotell. Gösta blev verbalt attackerad som svensk på grund av permittenttrafiken. Omringade av tyska trupper vigdes de i Oslo 1942, där det var uppror för att den första nazistiska biskopen var tillsatt. De bosatte sig i Sverige, men hustruns två bröder hamnade på fånglägret Grini. Det fanns en imponerande organisation på båda sidor av gränsen för att hjälpa flyktingar.

Tyskland var ju så oerhört dominerande då och jag hade hela tiden frågan hängande i luften: vad händer om Hitler tar oss? Det var ju bara en tillfällighet att han tog Norge först och sedan började det påverka Finland. Per-Albin sa att Sveriges beredskap är god, men jag vet av kamrater jag hade som låg inkallade som soldater i Öresund att de hade bara lösa skott. Jag är påverkad av den förkrossande överlägsenhet som Hitlers Tyskland hade. Jag var internationell sekreterare i ett

socialdemokratiskt studentförbund, så jag hade korrespondens med en man som var internationell ordförande i det socialdemokratiska studentförbundet och han var bosatt i Paris. Det var ett studentmöte i Oslo 1939, där jag träffade honom. Och då sa han att och nu måste du åka hem och arbeta för att den svenska socialdemokratiska studentrörelsen engagerar sig tillsammans med Sovjet. Och då sa jag till honom att för oss socialdemokrater i Sverige så ser vi med lika stor kritik mot det som sker i Sovjet, som det som sker i Tyskland. Då blev han förargad på mig. Vi skildes med stor distans till varandra. Sedan så visade sig att det blev en sammankoppling mellan Sovjet och Tyskland (Molotov-Ribbentrop). Då flyr han från Paris till London och därifrån får jag ett brev från honom, där han säger att det är tydligt att du har rätt.

Gösta tycker att hotet från nazismen idag är marginellt jämfört med hur det var på 30-talet när Hitler hade makten. Det som gör mig tveksam är att en världens största och äldsta demokratier har kunnat välja en sådan fullständigt oförmögen människa till president, som man har gjort i Amerika. Jag är inte mest oroad för Donald Trump, utan för ett republikanskt parti som har varit så omdömeslöst att man har släppt fram en sådan människa. Det är jag rädd för. Om själva strukturen är så svag i det landet, hur kan det då vara i länder som Rumänien, Polen, Ungern, Bulgarien och Ryssland.

Gösta jämför helgdemokrati med vardagsdemokrati. Jag minns hur jag tog på mig finkläderna och gick till vallokalen. Min röst var värd lika mycket värd som mäktigare människors. Rösträtten var en stor händelse. Vi borde ha en stor ceremoni kring den dagen, ~~men det har vi inte~~. Samtidigt som vi har denna röstmöjlighet, glömde vi bort att det patriarkala samhället fanns kvar. Människor blev inte lika behandlade i vardagen. Människor sågs ner på, nonchalerades. Alla dessa intryck som människor får att man inte är likvärdig i mötet gör att många är tveksamma kring demokratins verkliga innehåll. Fascinerande i folkhögskolans historia är Fogelstad-gruppen. I den andan ingick Birkagårdens folkhögskola, som spelade en stor roll som samlingsplats under andra världskriget.

*Gösta har viggt en stor del av sitt liv åt folkbildningen. ~~Han menar att de~~ som studerar på folkhögskolor och studieförbund får ett ökat självförtroende. *Mitt självförtroende kan inte bli starkare om jag inte blir starkare tillsammans med andra socialt. Man måste vidga sina synpunkter tillsammans med andra.* Folkhögskolans uppgift är tvärtemot*

tribalismen att utveckla en syn, som innebär: jag är intresserad av dig, jag tror du har mycket att komma med. Att lyssna är i centrum.

Folkhögskolan som skolform kom till sedan ståndssamhället var över. De första folkhögskolorna grundades 1868 och folkhögskolan fyller alltså 150 år i år. Ett nytt, mer demokratiskt samhälle krävde en högre bildningsnivå hos bönderna och den framväxande arbetarbefolkningen och de första landstingsfolkhögskolorna startade. De framväxande folkrörelserna arbetar-, nykterhets- och frikyrkorörelsen startade sedermera nya folkhögskolor. Folkhögskolan var till en början en patriarkalisk skolform. Bonden bestämde över sin hustru och över barnen. Men folkhögskolerektorn skilde sig från bonden. Skolorna fanns på landsbygden, lärarnas kompetens var ojämn. Trots det patriarkala draget ledde det till ökad samhörighet.

Gösta har haft alla positioner på folkhögskola. Det borde ligga närmast till hands för honom att tala om det förflutna, men Gösta diskuterar helst framtiden till exempel hur folkhögskolan kan jobba praktiskt med demokrati. *Förr i världen arrangerades fingerade skolstämmor, där man ville se demokratin som en praktisk angelägenhet. Det är viktigt att så många kursdeltagare som möjligt kan leda verksamhet, att vara ordförande, att vara sekreterare, att föra sin talan.*

Folkhögskolan har en viktig betydelse för människosynen. Det centrala eller väsentliga i demokratin är att praktiskt tillämpa att alla människor är lika värda. Gösta kopplar ofta till den allmänna deklarationen om mänskliga rättigheter från 1948.

1934 var det stor arbetslöshet i Gagnef. *Jag kom till Sigtuna folkhögskola, som drevs av Svenska kyrkan, tack vare prästen, via ett avtal med honom om att betala tillbaka pengarna som finansierade min utbildning. Gösta var inte så intresserad av en kristen folkhögskola. Men tänkte att det var bättre att gå på folkhögskola än att gå arbetslös. Det var en dyster första dag, då han såg den klosterliknande byggnaden men det blev ett fullständigt lysande år. Två fenomen bidrog till att han fick en underbar tid. Det ena var pedagogiken. *Från första stunden frågade läraren: Vad kan du bidra med? Är det någon av er som känner till någon diktare? Jag räckte upp min hand, jag känner fortfarande smärtan i axeln, jo jag har läst Dan Andersson. Så fick jag citera en dikt! Tänk att jag som kursdeltagare räknades!* Det andra var blandningen av deltagarna, som kom från Fjärdhundra och Långhundra. Samvaron med*

andra deltagare, såsom kyrkoundomar, arbetslösa och medelklass och överklass från Stockholm, gjorde att han fick en vision att det går att skapa ett helt annat samhälle.

Skolan hade mycket hög klass på lärarna. De räknade med deltagarnas kunskaper. *Detta förändrade mig helt. De räknade med mig. Lärarna var patriarkaliska. Det var spännande att uppleva klassamhället.* Gösta satt uppe på nätterna och diskuterade Nietzsche och Kant. Adelsmän från Sigtuna humanistiska läroverk, privatskolan på kullen intill kom förbi och blixtbelyste klassklyftan. Det bildades en samarbetskommitté för att överbrygga klyftorna. *Att vara radikal i Gagnef är en helt annan sak än att vara radikal på Surbrunnsgatan. Folkhögskolan innebar en möjlighet att skapa samförstånd över klassgränserna. Med det här har jag sagt en sak: det väsentliga i folkhögskolan har hela tiden varit att utveckla det mänskliga mötet.* Sedan tog han studenten i Stockholm tillsammans med adel och söner och döttrar till ambassadörer. Där stod två av hans fastrar i Gagnef-dräkt och farbror Gustav som var byggnadsarbetare. *Ni förstår att det var en fantastisk upplevelse. Det var oerhört att träffa dessa människor från välbärgade hem. Vi hade intensiva diskussioner och jag stod fast vid mina värderingar. Många av dessa från medelklassen och överklassen var rejäla människor och vi blev goda vänner. Den siste av dem dog för några år sedan.*

Gösta jobbade på Skolöverstyrelsen i 22 år. Den första frågan var hur man skulle kunna rädda folkhögskolan när enhetsskolan skulle ersätta alla andra skolformer. Lösningen, som Gösta var med och formulerade var att folkhögskolan hör till folkrörelsefamiljen, snarare än till utbildningsfamiljen. Då var där 70 riksdagsledamöter med folkhögskolebakgrund. Dessutom var flera engagerade i styrelser. Så var den saken klar och folkhögskolan blev fri. Dessutom blev det möjligt att börja universitetet efter två år på folkhögskola. ~~Det~~ var en fantastisk förändring, jämfört med när Gösta var rektor på Tollare.

Att se alla personalkategorier som en enhet har varit ett kännetecken för folkhögskolan. Alla grupper i folkhögskolan räknades oavsett funktion på 50 och 60-talet. Med olika kurstyper riskeras en snedfördelning av intresset beträffande folkhögskolesamhället idag. Då kan den praktiska personalen börja leva sitt eget liv på grund av specialiseringen. Det är viktigt att alla personalkategorier är med.

Trots högt utbildade lärare, måste deltagarna vidare till realskolan för betyg för att kunna läsa vidare. På 60-talet gällde skoldemokrati,

påverkat av ungdomsrevolten. Förändringen kom 1991 med målstyrning, samtidigt som målinriktningen paradoxalt nog blev otydlig. Vi lever i tider med människor med olika förutsättningar. På 80-talet försvann det där, då upphörde kursdeltagarnas egen fackförening. Det var ett uttryck för förändring med ökad bilism, riksrekrytering etc. Då blev det en mer individualistisk utveckling i folkhögskolan.

Efter pensionen 1976 engagerade sig Gösta för utvecklingen av folkhögskolor i Tanzania. Han var delaktig i uppbyggnadsfasen och har kontinuerlig kontakt än idag.

Gösta har en svårt fysiskt handikappad son. Han har engagerat sig i kampen för att ungdomar med cp-skador skulle få ett bra liv. De gjorde långa promenader i skogen och sonen satt på Göstas axlar. På den tiden skulle funktionshindrade lämnas bort på institution.

Richard Benneth och Ulrich Beck är några av Göstas inspirationskällor, särskilt de aspekter som rör den moderna människans oförmåga att möta människor med andra åsikter. *"Ju djupare vår förmåga att förstå en annan människa desto rikare blir ditt liv"*, som Gösta uttrycker det. Ett exempel på detta är hur bondsonen och socialdemokraten Gösta Vestlund skrev boken *Arbetsglädjens problem* 1949 på uppdrag av Arbetsgivarföreningen. Boken redogjorde för forskning kring industrimiljön. Han jobbade på Cellulosakoncernen i Sundsvall på 50-talet. Arbetsgivaren tyckte att man som chef kunde kommendera sina anställda. Gösta hade en annan syn på ledarskap: *Ju mer en människa känner att den kan påverka arbetet, desto mer kommer den att bidra med.*

Vad vi nu måste göra är att i mötet med främmande människor och motståndare fråga hur de vill göra, istället för att börja attackera dem med våra åsikter. I väst betonar man sig själv, frihetslängtan från människor. Liberalismens misstag och överdrifter skulle jag vilja ha ett samtal med er om. En korporativ individualisering, säger Beck, söker ett erkännande som människa. Hur bär människor sig åt i dag, som tvingas arbeta med människor som är motståndare? Hur kan vi möta motståndare? Jo, vi kan möta dem genom att lyssna. Inte genom att odla den gamla tribalismen. Jag kommer ihåg vilket rabalder det blev när vi la bort titlarna 1952 på Tollare folkhögskola.

Gösta om religion: *Alla tolkningar vi gör är regionalt och kulturellt begränsade. Det gäller alla religioner. Men för en del människor är det*

sanningen. För mig har det aldrig varit så. Vi människor vet inte varför vi är här. Vi vet inte meningen. Vi har fått vissa förutsättningar att agera, men vi agerar utifrån förutsättningar vi inte bestämmer. Det ena är universum. Vi använder begreppet ljusår. Men om vi säger att vi har hittat galaxer som ligger flera ljusår bort, då försvinner ens förmåga att förstå. Men för oss finns en liten företeelse som heter jordklotet, som har en omgivning som gör att det finns varelser där som kan leva. Hur begriper jag hur dessa perspektiv kan förenas? Människan kan egentligen vara förundrad, en nyfiken förundran, en öppenhet. Hur kan vi med våra instrument ändå manövrera oss fram, så att vi kan klara klotets funktion något sånär framåt.

Gösta om klimatfrågan: Det verkar så att forskarpanelen är eniga. Allt kommer att förändras och det kan ske att vi förstör skyddet omkring oss och då är det borta om vi inte gör något. Precis som magnetpoler för kompasser så har vi en etisk kompass, som anger vad som är den väsentliga kvalitén i vår hållning och det är den som vi kommer att tvingas in i för att överleva. Det är en etisk hållning. Dialogen är den som ska föra oss närmare en lösning. Och det är folkhögskolans rättesnöre. Den enda lösningen är hur jag kan förverkliga mig själv genom att hjälpa andra. Hur kan vi samarbeta, så att vi verkligen kan åstadkomma en lösning. Det är väldigt viktigt att vi får en sådan orientering i folkhögskolan, om vad vi ska göra med samhället, så det ger de bästa förutsättningarna för människorna att möta framtiden. Vi måste på ett helt annat sätt diskutera folkhögskolans inställning för att utveckla samhällets kvalitet.

Att lära känna Gösta har gjort mitt liv rikare och längre både bakåt i historien och in i framtiden.

Benton Wolgers